

TİRANLAR

TARİXİN 100 ƏN DƏHŞƏTLİ
DESPOT VƏ DİKTATORU

NIGEL CAWTHORNE

Tərcüməçi:
Günəl Təhməzzadə

qanun neşriyyatı

TYRANTS

**HISTORY'S 100 MOST EVIL
DESPOTS & DICTATORS**

NIGEL CAWTHORNE

Diktatorların və onların bəşəriyyətə qarşı törətdiyi cinayətlərin tükürpərdən xronikası olan *Tiranlar: Tarixin 100 Ən Dəhşətli Despot və Diktatorları* talesiz xalqlarının üzərində ağalıq edən yüz ən qaniçən qadın və kişi hökmdarları təqdim edir.

Bu kitab, körpə İsanın təqibçisi Böyük İroddan tutmuş, bəşər tarixində ən dağıdıcı müharibənin səbəbkarı və kütləvi insan qatili Adolf Hitlerə qədər tarixin ən qəddar despotlarını tədqiq edir və onların yaşadığı həyat, hakimiyyətə gəlişləri və özlərindən sonra qoyub getdikləri fəlakətlər və ağrı-acılar barədə dəqiq və ətraflı söhbət açır.

Dünyanın ən amansız istibdadlarının özlərindən sonra qoyub getdiyi dəhşətli və qorxulu əhvalatları aşkara çıxararaq onlar barədə ətraflı məlumat verməkdən çəkinməyən *Tiranlar*, siyasətin və hakimiyyətin qaranlıq tərəflərinin dəlil-sübutlu portretidir.

Nigel Cawthorne **TYRANTS**
Neygel Kavtern **TİRANLAR**
Bakı, Qanun Nəşriyyatı, 2024, 432 səh.

Janr: non-fiction/bioqrafiya

Ölçü: 130x200 mm

Cild: yumşaq

Çapa imzalandı: 05.12.2023

Nəşir: Şahbaz Xuduoğlu
Tərcüməçi: Günel Təhməzzadə
Redaktor: Xeybər Goyallı
Korrektor: Ceyran Abbasova
Texniki redaktor: Lalə Hüseyn
Mətn dizaynı: Rəhilə Şamilqızı
Qapaq dizaynı: Rafael Qasım

Çapçı: Mehman Həsilov

Qanun Nəşriyyatı
Bakı, AZ 1102, Tbilisi pros., 76
Tel: (+994 12) 431-16-62; 431-38-18
Mobil: (+994 55) 212 42 37
e-mail: info@qanun.az
www.qanun.az
www.fb.com/Qanunpublishing
www.instagram.com/Qanunpublishing

ISBN 978-9952-26-877-5

© Qanun Nəşriyyatı, 2014; 2020; 2024

© Nigel Cawthorne, 2004

Bu kitabın Azərbaycan dilinə tərcümə və yayım hüquqları Qanun Nəşriyyatına məxsusdur. Kitabın təkrar və hissə-hissə nəşri «Müəlliflik hüququ və əlaqəli hüquqlar haqqında» Azərbaycan Respublikasının Qanununa ziddir.

MÜNDƏRİCAT

QƏDİM DÜNYA

1. AKHENATON

Misir fironu 16

2. SENNAXERİB

Assuriya hökmdarı 18

3. ARQOSLU FİDON

Afina tiranı 20

4. MƏĞRUR TARKVİNİ

Romanın sonuncu hökmdarı 22

5. POLİKRAAT

Samos tiranı 24

6. BÖYÜK İSGƏNDƏR

Makedoniya hökmdarı 25

7. ÇİN ŞİXUANDİ

Çin imperatoru 31

8. BÖYÜK İROD

İudeya hökmdarı 33

9. AVQUST

Romanın ilk imperatoru 37

10. KALİQULA

Roma imperatoru 42

MÜNDƏRİCAT

11. AQRİPPİNA
Roma imperatriçəsi 51
12. NERO
Roma imperatoru 53
13. DOMİSİAN
Roma imperatoru 57
14. ATİLLA
Hun hökmdarı 60
15. FREDEQONDA
Frank kralıçası 64

ORTA ƏSRLƏR

16. U XOY
Çin imperatriçəsi 68
17. HARUN ƏR – RƏŞİD
Bağdad xəlifəsi 70
18. MÜQƏDDƏS OLQA
Rusiya hökmdarı 72
19. ÇİNGİZ XAN
Monqol xanı 74
20. KRAL CON
İngiltərə kralı 90
21. QƏDDAR PEDRO
Qastiliya kralı 93

22. TAMERLAN	
<i>Səmərqənd hökmdarı</i>	95
23. CAN QALEAÇZO VİSKONTİ	
<i>Milan hersoqu</i>	99
24. TOMAS TORKVEMADA	
<i>İspaniyanın əzəmətli inkvizitoru</i>	102
25. VLAD TEPEŞ	
<i>Valaxiya qrafı</i>	109
26. III RİÇARD	
<i>İngiltərə kralı</i>	118
27. SEZARE BORCİYA	
<i>Roma kardinalı</i>	120
28. FRANSİSKO PİSARRO	
<i>İnklərin istilaçısı</i>	123
29. ERNAN KORTES	
<i>Asteklərin qənimisi</i>	127
30. VIII HENRİ	
<i>İngiltərə kralı</i>	134
31. I MERİ	
<i>İngiltərə kraliçası</i>	139
32. YEKATERİNA MEDİÇİ	
<i>Fransa başçısı</i>	142
33. İVAN QROZNI	
<i>Rusiya çarı</i>	144
34. TOYOTOMİ HİDEYOSİ	
<i>Yaponiya başçısı</i>	152

MÜNDƏRİCAT

35. BORİS QODUNOV
Rusiya çarı 155
36. YELİZAVETA BATORİ
Transilvaniya qrafınyası 158
37. I ÇARLZ
İngiltərə kralı 164
38. ÖVRƏNGZEB
Hindistanın moğol imperatoru 168
39. BÖYÜK PYOTR
Rusiya çarı 170
40. NADİR ŞAH
Fars hökmdarı 175
41. FRİDRİX VİLYAM
Prussiya kralı 178

NAPOLEON DÖVRÜ

42. BÖYÜK YEKATERİNA
Rusiya çarıçası 182
43. III CORC
İngiltərə kralı 189
44. TİPPU SULTAN
Maysur sultanı 192
45. XVI LUİS
Fransa kralı 194

46. I PAVEL	
<i>Rusiya çarı</i>	198
47. MAKSİMİLLİAN ROBESPYER	
<i>Fransa inqilabçılarının lideri</i>	200
48. XOSE QASPAR RODRİGES FRANSİYA	
<i>Paraqvaj diktatoru</i>	210
49. NAPOLEON BONAPART	
<i>Fransa imperatoru</i>	217
50. AVQUSTİN İTURBİDE	
<i>Meksiko diktatoru</i>	226
51. I LÜDVİQ VƏ II LÜDVİQ	
<i>Bavariya kralları</i>	229
52. ŞAKA	
<i>Zulu hökmdarı</i>	237
53. XUAN MANULE DE ROSAS	
<i>Argentina diktatoru</i>	240
54. II FERDİNAND	
<i>Neapol və Siciliya kralı</i>	242
55. XUN SYUÇSYUAN	
<i>Çin diktatoru</i>	244
56. EFİOPİYALI II TEODROS	
<i>Efiopiya imperatoru</i>	246
57. FRANSİSKO SOLANO LOPEZ	
<i>Paraqvaj diktatoru</i>	248
58. ANTONİYO QUZMAN BLANKO	
<i>Venesuela prezidenti</i>	256

59. II LEOPOLD
Belçika kralı 258
60. MVANQA
Buqanda kabakası 271

MÜASİR DÜNYA

61. PORFİRİO DİAS
Meksika diktatoru 276
62. ÇİSİ
Çinin dul imperatriçəsi 279
63. II KAYZER VİLHELM
Almaniya imperatoru 282
64. VLADİMİR İLİÇ LENİN
SSRİ lideri 286
65. Lİ SIN MAN
Koreya prezidenti 289
66. XUAN PERON
Argentina prezidenti 291
67. İOSİF STALİN
SSRİ lideri 295
68. BENİTO MUSSOLİNİ
İtaliya diktatoru 300
69. ÇAN KAYŞİ
Çin rəhbəri 304

70. ADOLF HİTLER
Almaniya fureri 308
71. ANTONÍO DÍ OLÍVEYRA SALAZAR
Portuqaliya rəhbəri 317
72. RAFAEL TRUXÍLO
Dominikan Respublikasının
diktatoru 319
73. FRANSİSKO FRANKO
İspaniya diktatoru 322
74. MAO TSEDUN
Çin Kommunist Partiyasının rəhbəri 327
75. ANASTASIYO SOMOSA QARSİYA
Nikaraqua diktatoru 338
76. AYƏTULLAH XOMEYNI
İran rəhbəri 340
77. FULXENSİYO BATİSTO SALDİVAR
Kuba diktatoru 346
78. NQO DİN ZEM
Cənubi Vyetnam prezidenti 349
79. ƏHMƏD SUKARNO
İndoneziya prezidenti 352
80. FRANSUA DYUVALE (“PAPA DOK”)
Haiti prezidenti 355
81. ƏNVƏR XOCA
Albaniya lideri 358
82. KVAME NKRUMA
Qana prezidenti 361

83. KİM İR SEN
Şimali Koreya lideri 363
84. ALFREDO STRESSNER
Paraqway diktatoru 365
85. AVQUSTO PİNOÇET
Çili prezidenti 368
86. FERDİNAND MARKOS
Filippin prezidenti 372
87. NİKOLAE ÇAUŞESKU
Rumuniya diktatoru 376
88. JAN BÉDEL BOKASSA
*Mərkəzi Afrika Respublikasının
prezidenti* 380
89. İDİ AMİN
Uqanda prezidenti 383
90. ROBERT MUQABE
Zimbabve prezidenti 386
91. FİDEL KASTRO
Kuba prezidenti 390
92. EFRAİN RİOS MONT
Qvatemala prezidenti 396
93. POL POT
Komboca lideri 401
94. MOBUTU SESE SEKO
Konqo diktatoru 405
95. MENGİSTU HAYLE MARIYAM
Efiopiya başçısı 408

MÜNDƏRİCAT

96. SƏDDAM HÜSEYN

İraq prezidenti 410

97. SLOBODAN MİLOŞOVIÇ

Serbiya prezidenti 414

98. MÜƏMMƏR ƏL QƏDDAFİ

Liviya prezidenti 420

99. HİSSEN HABRE

Çad diktatoru 425

100. SAMUEL DOE

Liberiya diktatoru 428

QƏDİM

DÜNYA

AKHENATON

E.ə. 1353-1336-cı illər

Misir fironu

Amenhotep on səkkizinci sülalənin Asiyada və Afrikada tutduğu əraziləri daha da genişləndirmiş III Firon Amenhotepin oğlu idi. Hakimiyyətinin altıncı ilində Amenhotep köhnə dini qadağan etdi və “Atona xidmət edənlərdən biri” anlamını daşıyan Akhenaton adını götürərək, tanrı Atonun şərəfinə təkallahlılığa sitayişini qəbul etdi.

Daha sonra o, qədim allahlara həsr olunmuş məbədlərin yerləşdiyi Karnakda yeni allahın şərəfinə böyük məbədlər tikdirərək, yeni dini Misir xalqına zorla qəbul etdirdi. Paytaxtı Nil çayından 200 mil aşağıya, Tibesdən hazırda Armana adlanan yerə köçürdü. Burada salınan yeni şəhər Akhetaton adlandırıldı ki, bu da “Atonun Böyük Gücünün Yeri” mənasını ifadə edirdi.

Bu prosesdə o, boş qalmış geniş ərazilərə pul ayıraraq və axsadılmış vergiləri toplayaraq, dövləti və iqtisadiyyatı mərkəzləşdirdi. Eyni zamanda qədim allahların şərəfinə ucaldılmış abidə və ibadətgahları dağıtmaq üçün öz agentlərini fironluqdan kənarlara göndərmişdi.

Buna baxmayaraq, bürokratiya pis həddə çatdı, ordu baş-başına buraxıldı və o, atasının əldə etdiyi torpaqların əksəriyyətini itirdi. Ölümündən sonra Tutankhaton hakimiyyətə gəldi və o, Atonu camaat qarşısında rədd edərək, müvəqqəti olaraq Aton ilə əvəz edilmiş qədim tanrı Amona qayıtdı, öz adını isə dəyişdirib Tunankhamon qoydu.

Həyatı və cinayətləri

E.ə. 1353-cü ildə Misirin Fironu olur.

E.ə. 1345-ci ildə Akhenaton adını götürür və yeni təkallahlı dini Misir ərazisində qəbul etdirir.

E.ə. 1336-cı ildə dünyasını dəyişərkən Misir yeni dindən imtina edir və köhnə allahlara qayıdır.

SENNAXERİB

e.ə. 681-ci ildə vəfat edib

Assuriya hökmdarı

E.ə. 704-cü ildə atası II Sarqonun ölümündən sonra Sennaxerib Assuriya taxt-tacına sahib olan zaman Fələstin və Babilistan əraziləri üsyan qalxdı. Sennaxerib ondan sonrakı illər ərzində də üsyanları yatırmaq üçün bir sıra hərbi əməliyyatlar həyata keçirdi.

Fələstin üsyanı misirlilər tərəfindən dəstəklənirdi, ancaq Herodota görə, Sennaxerib Misiri cəzalandırmaq üçün işğal etməyi planlaşdırsa da, bu plan assurların titrətmə və boğulmayla müşayiət olunan siçan vəbasına yoluxması səbəbindən baş tutmadı.

E.ə. 691-ci ildə Çalden Babilistan ərazisində hakimiyyəti ələ alarkən qonşu Elamitlərdən kömək almaq üçün şəhərin sərvətini istifadə etdi, ancaq Sennaxerib Halulada Çalden-Elamit qoşunlarına hücum etdi və onları məğlubiyyətə uğratdı. O özü də ağır tələfatlar verdi və ordusunun yenidən bərpaası üçün 2 il vaxt lazım oldu.

Daha sonra o, e.ə. 689-cu ildə dünyanın mədəniyyət mərkəzi olan Babilistana qayıtdı, şəhərə hücum etdi və